

UČEŠĆE U BEOGRADSKOJ OPERACIJI

Prikupivši se u rejonu Arnajevo, Stepojevac, Veliki Crljeni, Vreoci, sa brojno znatno popunjenim i ojačanim jedinicama, 6. proleterska lička divizija je 10. oktobra otpočela nastupanje prema Beogradu, sa 2. i 3. brigadom u prvom ešelonu. Pravcem Beljina - Barajevo - Resnik prodirala je 2. brigada, a levo od nje pravcem Stepojevac - Meljak - Sremčica dejstvovala je 3. brigada. Ovim snagama divizija je 14. oktobra otpočela napad i prodiranje u grad, dok su ostale dve brigade pomerane za njima, kao divizijska rezerva, sve dok u gradu nisu uvedene u borbu. Ispred ovih snaga, na južnim prilazima Beogradu, u rejonu Moštanica, Meljak, Guncati neprijatelj je imao 1. bataljon 734. puka 117. divizije, jedan bataljon belogardista, dopunski bataljon 7. SS divizije i četnu tenkova.

Štab brigade sa štabovima bataljona. Sede (sleva): Ilija Rašeta, komandant 1. bataljona; Branko Damjanović, komesar brigade; Dragan Rakić, komandant brigade; Jovo Hinić, zamenik komesara brigade; Tomo Milić, komesari, bataljona. Stoje (sleva): Mića Rapaić; Milan Pavičić, komesar 1. bataljona; Boio Narančić, komesar 2. bataljona; Milan Hinić, zamenik komesara 3. bataljona; Ilija Budisavljević lean, zamenik komesara 4. bataljona; Jovo Bosnić, komandant 3. bataljona; Milan Orlić, zamenik komesara 1. bataljona; Dušan Opačić Čaruga, komandant 2. bataljona; Bogdan Obradović, komesar 3. bataljona; Dmitar Olbina, komandant 4. bataljona i Rade Delić, komandant pozadine brigade

Pošto je iz rejona Arnajevo - Sokolovo 9. oktobra pomerena u rejon s. Beljina, 2. brigada je narednog dana dostigla rejon s. Lisović - s. Boždarevac. Iz Boždarevca je 3. bataljon upućen prema s. Bačevac i s. Guncati, a 2. bataljon prema s. Barajevo u pravcu s. Nenadovac. Štab brigade sa 1. bataljonom i ostalim delovima zadržao se u Lisoviću. Tog dana, 10. oktobra, izviđački odred divizije (4. bataljon 2. brigade sa izviđačkim četama brigada) izvestio je iz rejona s. Rušanj da u železničkoj stanici Resnik ima 35 nemačkih vojnika i 30 žandara sa 1 minobacačem 81 mm, 1 protivtenkovskim topom, 2 mitraljeza i 1 puškomitraljezom; da u železničkoj stanici Klenje ima oko 20 nemačkih vojnika, a kod velikog tunela u Ripnju da se nalazi oko 90 nemačkih vojnika.

Iz rejona Barajevo - Nenadovac, orijentisana glavninom prema Ripnju i Avali, 2. brigada je 11. oktobra imala 1. bataljon u zaseoku Vučinac, 2. bataljon je dejstvovao pravcem s. Nenadovac - s. Brđani prema pruzi i s. Ripnju, 3. bataljon je prodirao pravcem Nenadovac - Radionica (k. 316, 321) dejstvujući u pravcu Avale i Petrova Groba (tt. 323), a 4. bataljon, još uvek u ulozi izviđačkog odreda, dejstvovao je i izviđao iz rejona s. Sremčica i s. Rušanj prema Beogradu. Jedna njegova četa je tog dana u rejonu s. Sremčice ubila 5, a zarobila 10 nemačkih vojnika, zaplenivši 2 puškomitraljeza (»šaraka«), 2 automata i 1 pištolj. Sutradan, 12. oktobra oko 7 časova, brigada je produžila dejstva radi čišćenja neprijateljskih uporišta oko železničke pruge u podnožju Avale. Drugi bataljon je u rejonu s. Ripanj nagaznim minama i protivtenkovskim puškama ošteti tri voza i zauzeo železničku stanicu Klenje, ubivši 7 neprijateljskih vojnika. Treći bataljon je porušio prugu između železničke stanice Ripanj i s. Pinosave, produžavajući dejstva prema s. Resnik, dok je 2. bataljon ceo dan vodio oštre borbe sa nemačkim delovima oko puta između s. Ripnja i Avale. Na drumu pod Avalom, ovaj bataljon je 13. oktobra došao u neposredni dodir sa trupama Crvene armije, koje su prodirale od s. Ralje. Bio je to prvi susret boraca 6. ličke divizije sa crvenoarmejcima, susret drugova i braće po oružju, ljutih zatočnika u rušenju i uništenju fašizma. Koliko se o ovom susretu nekada maštalo toliko mu se sada radovalo, ali vremena za slavlje nije bilo. Nakon kratkih srdačnih pozdrava, tek susreli saveznici i drugovi rame uz rame, naporedo svaki svojim pravcem krenuli su prema Beogradu.

U borbama tokom 13. oktobra u rejonu Ripanj - Avala uništen je, pored ostalog, jedan voz i jedan neprijateljski tenk od 15 tona, a 3. bataljon je zauzeo železničku stanicu i selo Resnik. Uveče toga dana štab brigade sa dva bataljona bio je u okolini Ripnja, a dva bataljona bila su u širem rejonu Resnika. Odavde je brigada sutradan, naporedo sa 3. brigadom levo i 1. divizijom i jedinicama Crvene armije desno, krenula u nastupanje i prodiranje u Beograd.⁴⁵⁶

U napadu za oslobodjenje Beograda 6. divizija je imala zadatak da napada i prodire opštim pravcem: u zahvatu puta i železničke pruge do Topčidera-Topčiderski venac - Vojna bolnica - Ulica kraljice Natalije (sada Narodnog fronta) - Knez Mihailova ulica - Kalemegdan. U napad je prešla sa 2. i 3. brigadom, imajući 1. brigadu u rejonu Resnika u rezervi, dok je Kosmajka brigada krenula iz rejona Barajevo i stigla u rejon Kijeva. Štab divizije se kretao na pravcu 2. brigade, a divizijska bolnica je bila razmeštena u Resniku. »Sve naše jedinice imaju uložiti krajnje napore da se grad oslobodi u toku dana i noći 14/15. ovog meseca« - stajalo je u borbenoj zapovesti divizije.⁴⁵⁷

Pravcem određenim za prodiranje divizije u napad je upućena 2. brigada, ojačana divizijskom brdskom baterijom, a levo od nje prodirala je 3. brigada.

456) A VII, k. 797, br. reg. 14/2, k. 801, br. reg. 20-8.

457) Zb. 1-13, d. 15, 1-14, d. 109, k. 373, br. reg. 1/1, k. 797, br. reg. 14/2 (2-3), k. 799, br. reg. 1-5, 1/17-5, k. 801, br. reg. 20-8.

Postoje desno od 2. brigade prema Banjičkom visu (tt. 198) u napad uvedena 1. proleterska divizija i sovjetske jedinice, to je ona svoje snage, istočno od pruge Ripanj - Topčider, rokirala oko i zapadno od pruge i oko 6 časova 14. oktobra prešla u nastupanje. Brzo je slomila relativno slab otpor neprijatelja i zauzela željezničku stanicu Kijevo i brdo Straževicu (tt. 209), a potom je naišla najači otpor na liniji: Miljakovac (k. 196) - k. 182, ispred Rakovice. Pošto je, u sadejstvu sa 3. brigadom 1. divizije, jednim pešadijskim bataljonom Crvene armije i nešto artiljerije, savladan neprijateljski otpor a on nateran na povlačenje prema Dedinju i Topčideru, brigada je zauzela Rakovicu i produžila prema Topčideru. Oko 18 časova počela je oštra borba u Topčideru, naporedo sa napadom sovjetskih jedinica na Dedinje. Dok su sovjetske jedinice uz podršku tenkova i artiljerije oko 20 časova ovladale Dedinjem, 1. bataljon 2. brigade je zauzeo utvrđenu i dobro branjenu željezničku stanicu Topčider, dok su njena dva bataljona istovremeno zauzeli gardijske kasarne i druge objekte u ovome rejonu. Pri napuštanju željezničke stanice u Topčideru neprijatelj je zapalio više vagona krcatih municijom, izazvaši time masovnu nekontrolisanu eksploziju granata i mina, primoravši naše jedinice na brzo udaljavanje i povlačenje od mesta eksplozije, usporivši njihovo prodiranje. Ovladavši Topčiderom, brigada je prenočila na položajima po padinama Topčiderskog venca i Dedinja.

Izjutra 15. oktobra brigada je nastavila prodiranje prema centru grada. Bučvarom vojvode Putnika preko Mostara prema Sarajevskoj ulici, prodirao je 2. bataljon. On je uz mestimičan i slab otpor prodrio duboko u grad, zauzevši više od polovine Šarajevske ulice, a onda je naišao na veoma jak i organizovan otpor.

Trenutak kada se žarka želja pretočila u stvarnost: susret Ličana sa crvenoarmejcima 13. oktobra 1944. pod Avalom

Pokušavajući da savlada otpor imao je 2 poginula i 8 ranjenih boraca ali uspeha nije bilo, napred se nije moglo. Onemogućen u prodiranju, bataljon se zaustavio na dostignutoj liniji i posedaњem pogodnih zgrada nastavio borbu. Oko 19 časova Nemci su prešli u protivnapad i iz nekoliko zgrada izbacili delove 2. bataljona, da bi potom ubrzo bili zaustavljeni i odbačeni nazad. Negde oko ponoći bataljon su smenjivali delovi 3. ličke brigade, a on je do zore rokirao u Ulicu kneza Miloša. Istovremeno, desno i naporedo 2. bataljonu, prodirao je 3. bataljon preko Ulice Franše de Perea i Vojne bolnice doprevši do Ulice vojvode Milenka, gde je zaustavljen. Prvi bataljon u Bulevaru vojvode Putnika, a 4. bataljon kod Vajfertove pivare (sada: BIP) činili su rezervu brigade tog dana.

Od trenutka kada su prvi ešeloni ovladali periferijom i počeli prodiranje u grad, našim i sovjetskim ratnicima masovno su se priključivali i naporedo sa njima u borbi na razne načina učestvovali i stanovnici glavnog grada. Dostojni svoje istorije, tradicije i rodoljublja njihov junački otpor tokom okupacije okupator nije uspeo slomiti ni najsurovijim represalijama i terorom, kao što su: vešala na Terazijama, mučenja u Banjičkom logoru i u Starom sajmištu, masovno stratište u Jajincima i gotovo svakodnevno ubijanje po ulicama. U odsudnim časovima vojevanja za oslobođenje Beograda oni nisu hteli da izostanu iz borbe, nisu hteli oslobođenje bez sopstvene krvi i žrtava, mada su im ga nosili njihovi sinovi, braća i drugovi iz svih krajeva Jugoslavije, uz nesebičnu pomoć crvenoarmejaca. Tako je i bilo na pravcu prodiranja ne samo 2. brigade 6. divizije, nego i svih ostalih jedinica.

Evo kako je to, sažeto i uverljivo, opisao Lazo Radaković, komandant 3. brigade 6. divizije: u svim tim borbama ginule su i starešine i borci, ali brojno stanje kao da se nije menjalo. Čak je u nekim jedinicama i raslo. Često se događalo da u ravnopravnoj borbi između neke naše i nemačke grupe, koja traje već satima, odjednom dođe do preokreta. Iznenada, iza leđa Nemaca, odjeknuli bi pucnji. Otpor Nemaca bio je savladan, a iz podruma ili kuća izlazila bi trojka skojevaca naoružana puškama, automatima, pa čak i mitraljezima. Istog časa bi se svrstala u jedinicu kojoj su pomogli da slomi otpor neprijatelja. Čak ih niko nije ni popisivao. Kratko upoznavanje i odmah nastavljanja borbe. Često se događalo da omladinac iskoči pred prednje delove naših jedinica govoreći: »Ne tamo, drugovi, tamo su se utvrdili, imaju mitraljez, idemo sa ove strane pa ćemo ih napasti s leđa«. Uloga članova Partije, skojevaca, omladine i većine Beogradana u borbi za oslobođenje Beograda bilaje veoma velika i značajna. Pokazivali su gde se kriju Nemci, bili su nam vodiči, nosili su ranjenike, donosili municiju, uključivali se u borbene redove naših jedinica. Pomagali su uništavati grupe Nemaca koje su ostale skrivene po podrumima, tavanima i u raznim skloništima. Bilo ih je koji su istog dana i poginuli a da se ne zna, da su za tih desetak sati borbe padali 6. diviziji.⁴⁵⁸

Naročito uporna i oštra borba raspalsala se 16. oktobra oko bloka zgrada Ministarstava, na uglu ulica Nemanjine i Kneza Miloša. Nemci ne samo da su ove zgrade dobro pripremili za odbranu već su iz planski postavljenih betonskih bunkera na uglovima zgrada i raskrscima ulica brišućom mitraljeskom vatrom efikasno sprečavali svako privlačenje i približanje. Drugi i 4. bataljon, koji je pre zore smenio 3. bataljon u Ulici vojvode Milenka, ulagali su krajnje napore da nekako savladaju otpor i upadnu u zgrade, ali uzalud, uspeha nije bilo. Pri tom je 2. bataljon imao 7 ranjenih boraca. U jednom od tih napada deo 4. bataljona se našao pod jakim unakrsnom vatrom mitraljeza, pa su najistureniji borci počeli da se povlače. U tom je do njih dopuzao komandant bataljona Milan Draškulić u nameri da ih povede na juriš i junački je pao, pokošen rafalom nema-

458) »Šesta proleterska divizija,« strana 408-409.

čkog mitraljeza. Prema zapisu Nikole Pejnovića, tada komesara divizije, on je »lično poveo bombaše u pomoć isturenom krilu bataljona kojeg su Nemci pokušali da odseku. Zahvaljujući jurišu bombaša i podršci sovjetske artiljerije, Nemci su bili onemogućeni. Bataljon je potresla i ogorčila smrt njihovog komandanta, koji ih je tako dugo i hrabro vodio, da bi sada pao na domaku slobode, u gradu gde je pre rata živeo«. ⁴⁵⁹⁾ I bombašu Dražiću je ranjena ruka bespomoćno visila, ali on je nastavio da se bori bacajući bombe zdravom rukom na neprijatelja. I mitraljezac Branko Rosić, koji je sam zarobio 20 nemačkih vojnika, mada ranjen, nije prestajao da puca iz svoga mitraljeza. ⁴⁶⁰⁾ A Branku Čuiću, vodniku u 2. bataljonu, po kazivanju očevica Jove Hinića, tada zamenika komesara brigade, mitraljeski rafal je presekao ruku tako daje visila jedva se držeći za patrljak. Bolničarka je pritrčala da mu ukaže pomoć ali kada je videla presečenu ruku zbunjeno je zastala. Međutim, on se nije zbunio mirno i pribrano je rekao: »Drugarice, sa njom je gotovo, ona je svoje odslužila, doprla je do Beograda«, i u jednom trzaju zdravom je pokidao slabe veze na kojima je visila odsečena ruka, omogućivši joj da zavija ranu i zaustavi krvarenje. Eto, takvi su borci oslobađali Beograd, neustrašivo napadajući i padajući na njegovim pločnicima.

Štab 4. bataljona (sleva): Milan Drakulić, komandant, poginuo 15. oktobra 1944. u Beogradu; Iso Lovrić, komesar, i Jovo Hinić, zamenik komesara

Dok su se vodile ogorčene borbe u centru grada, prednji odredi nemačke grupacije od Smedereva (1. brdska divizija, 1. i 2. puk »Brandenburg«, borbeni grupa »Vitman« i delovi 3. policijskog puka) jačine do 20.000 vojnika, izbili su 15. oktobra na istočnu ivicu Beograda, zauzevši M. i V. Mokri Lug, gde su udarom naših i sovjetskih jedinica razbijeni i odbačeni nazad uz velike gubitke. Da bi ojačao 21. diviziju u borbi protiv ove nemačke grupacije, štab 1. proleterskog kor-

459) Šesta proleterska divizija, str. 408-409.

460) Beogradska operacija, VII, 1964, str. 230.

pusaje 16. oktobra naredio da se iz borbi u gradu odmah izvuče 2. lička brigada i uputi u sastav 21. divizije.

Pošto je u gradu smenjena od Kosmajске, a delom i 3. brigade, 2. brigada je oko 16. časova krenula prema Voždovcu. U stroju je tada, kako je zabeleženo, imala oko 1.600 boraca, dakle, više nego dvostruko od brojnog stanja kada je stigla u Srbiju. Na Voždovcu je ušla pod komandu štaba 21. divizije i prenoćila sa tri bataljona u Ulici vojvode Stepe a jednim bataljonom u Vitanovačkoj ulici. Sutradan, 17. oktobra ovde je primila zadatak od štaba 21. divizije da se preko Kumodraža prebaci u rejon s. Veliki Mokri Lug - Smrdan (k. 134), odakle je trebalo da napadne neprijatelja u pravcu Bolečke mehane, u sadejstvu sa ostalim snagama 21. divizije i jedinicama Crvene armije. Desno od nje, na frontu Osoje (k. 235) - Zabran (k. 201) u pravcu Majdani, trebalo je da napada 5. srpska brigada, a levo, u zahvatu puta Beograd - Boleč, 2. proleterska brigada. Ali, usled nastojanja Nemaca da se po svaku cenu probiju od Boleča u Beograd, ovde se pre svanuća, dakle pre nego što je 2. brigada krenula sa Voždovca, zametnula teška i oštra borba. U pomoć 21. diviziji ona je stigla 17. oktobra popodne i sa dva bataljona izbila na liniju Golo brdo (k. 248), uspostavivši neposredni dodir i čvrstu vezu sa 5. srpskom i 2. proleterskom brigadom.

Neprijatelj je iz rejona Boleča pre svanuća poveo snažan napad na frontu Kusak - Zabran, potisnuo 4. brigadu 21. divizije sa linije Šugavac (k. 171) - Lipovica (k. 176), odnosno s leve obale r. Bolečice i u osvit 17. oktobra ovladao linijom Erino brdo (k. 252) - Golo brdo (k. 248), primoravši 21. diviziju da se povuče na poslednju odbrambenu liniju Stojčino brdo (tt. 270) - s. Kumodraž. Ujutru tog dana neprijatelj je takođe, napao i potisnuo 15. gardijsku mehanizovanu brigadu Crvene armije i zauzeo Veliki i Mali Mokri Lug, pojačavajući napore da prodre u Beograd. Tokom prepodneva 17. oktobra, zajedničkim naporima 21. divizije i 15. gardijske mehanizovane brigade, podržvanih divizionom raketnih oruđa («kaćuša») i avijacijom, neprijatelj je zaustavljen i situacija na istočnim prilazima Beogradu je stabilizovana.

Preduče 17. oktobra, pošto su joj pristigla upućena pojačanja, 21. divizija, zajedno sa 15. gardijskom mehanizovanom brigadom Crvene armije, prešla je u protivnapad pravcem Mali Mokri Lug - Boleč i do noći neprijatelj je uz velike gubitke bio potisnut ka r. Bolečici. U toj situaciji 2. brigada je sa 3. i 4. bataljonom zanoćila na položajima severno iznad s. Leštane, zadržavši ostale snage sa štabom brigade u s. Veliki Mokri Lug, pripremajući se tokom noći za sutrašnji odlučan napad.

Pre svanuća, 18. oktobra, brigada je, zajedno sa ostalim snagama 21. divizije, prešla u napad i već u jutarnjim časovima neprijatelj je bio razbijen na levoj obali r. Bolečice. U prodiranju prema Bolečkoj mehani, pravcem Veliki Mokri Lug - Bandera (tt. 267) - Zabran (k. 201) i dalje s obe strane r. Bolečice 2. brigada je, bez značajnijeg otpora izbila na liniju Šugavac (k. 171) - V. Lug. Ovde je naišla na jači otpor sa k. 142 koji je ubrzo savladala uz pomoć ostalih snaga. Potom su naše snage, zajedno sa 15. gardijskom mehanizovanom brigadom Crvene armije, prodrle u Boleč i pristupile uništavanju neprijatelja. Napuštajući teška borbena i druga tehnička sredstva neprijatelj se povlačio prema s. Zaklopači i s. Vrčinu. U borbu je tada ubačen i 1. bataljon 2. brigade iz rezerve, kako bi se pojačale snage za gonjenje i uništavanje neprijatelja. U Boleču je brigada zaplenila 30 motor-nih vozila koja je predala 21. diviziji. U toku 19. oktobra brigada je satri bataljona čistila prostor s. Boleč, Tomašev grob, s. Zaklopača, s. Vrčin i s. Zuce od razbijenih neprijateljskih delova. U ovome rejonu zarobljeno je 100 nemačkih vojnika koje su kako piše u izveštaju, »oteli Rusi«, kada su sprovedeni ka štabu 21. divizije, dok je prema brigadnom izveštaju preko 150 nemačkih vojnika ubijeno. Sa zaplenjenih 16 puškomitraljeza i 100 pušaka odmah je »naoružano nenaoružano ljudstvo«, kako piše u izveštaju brigade. A to »nenaoružano ljudstvo« bili

su, verovatno, beogradski omladinci, koji su od početka borbi u Beogradu listom pristupali našim jedinicama prateći ih u stopu i strpljivo čekajući da se doimnu oružja.

Uveče, 19. oktobra, brigada je sa 1. 3. i 4. bataljonom zanočila u rejonu s. Boleča, a sa štabom brigade, 2. bataljonom i ostalim delovima u s. Veliki Mokri Lug. Sutradan je brigada rokirana prema Avali i bila raspoređena sa 3. i 4. bataljonom u s. Vrčinu, 1. bataljon u s. Zuce, 2. bataljon u rejonu Glunci (Beli Potok), a štab brigade je izašao na Avalu. Tokom dana 3. i 4. bataljon su pretresali s. Vrčin i okolinu i tom prilikom zarobili 20 nemačkih naoružanih vojnika. Prenočivši u ovojme rasporedu brigada je sutradan izašla ispod komande štaba 21. divizije i dobila naređenje da krene u sastav svoje divizije. Ujutru, 21. oktobra, štab brigade sa 1. i 2. bataljonom i četom za vezu krenuo je prema Beogradu, dok su 3. i 4. bataljon ostali u Vrčinu.

U borbama za Beograd od 14. do 20. oktobra 2. lička brigada je imala velike gubitke od oko 60 poginulih i oko 100 ranjenih boraca. »Neobučeno ljudstvo, naročito u uličnim borbama, prouzrokovalo je velike gubitke«, zapisano je u bojnoj relaciji 2. brigade.⁴⁶

Štab brigade je sa 1. i 2. bataljonom i četom za vezu stigao 21. oktobra uveče na Voždovac i zanočio u Ulici vojvode Stepe, odakle je ujutru rano nastavio put i već u zoru 22. oktobra prešao most na r. Savi prema Zemunu. Tog dana su 3. i 4. bataljon bili na maršu ispod Avale ka Beogradu. Upravo kada je štab 2. brigade sa navedenim bataljonima prelazio most, 1. lička brigada je povelala napad na Bežanijsku kosu, pa su ove snage zadržane kao njena rezerva na levoj obali Save, smeštene u zgradama levo od mosta na putu prema Bežaniji. Oko 10 časova nemačka avijacija je zatekla 2. bataljon u prebacivanju od mosta bliže Bežaniji, napala ga u pokretu i nanela mu gubitke od 7 mrtvih i 14 ranjenih boraca.

Pošto je oko 3. čas, 23. oktobra, neprijatelj počeo povlačenje sa položaja s. Bežanija- Bežanijska kosa, na desnom krilu 1. brigade u borbu je, oko 4. časa, uvedena 2. brigada, bez dva bataljona, koja je nastavila gonjenje neprijatelja prema Zemun-Polju, dok je 1. brigada produžila nastupanje ka Dobanovcima.

46) Zb. 1-14, d. 11,31,44,70, 110; k. 373, br. reg. 1/1; k. 799, br. reg. 1-5, 6/5; k. 801, br. reg. 8-8, 9-14/8, 12-1/9 I, 20-8, 21/8; k. 1041, br. reg. 49/1, 51/1. Sesta proleterska divizija, strana 401-412, Beogradska operacija, strana 236-247.

U rejonu Boleča je 21. divizija, a u njenom sastavu je dejstvovala i 2. lička brigada, zarobila preko 1.100 nemačkih vojnika i zaplenila velike količine oružja i opreme.